

OSMANLI BELGELERİNE GÖRE TÜRK-ETRÂK, KÜRD-EKRÂD KELİMELERİ ÜZERİNE BİR DEĞERLENDİRME

Prof. Dr. YUSUF HALAÇOĞLU*

Osmanlı arşiv belgelerinde yer alan çeşitli kelime ve terimler, çoğu zaman gerçek anlamlarından daha farklı bir mânâda kullanılırlar. Bu sebeple, Osmanlı Devleti'nde sosyal hayatın araştırılmasında büyük önemi olan bu tür kelime ve terimleri dikkatli kullanmak gerekmektedir. Aksi halde yapılacak çalışmalarda, büyük hatalara düşmek kaçınılmazdır.

İşte bu tür kelimelerden olan Türk ve çoğulu olan Etrâk ile Kürd ve çoğulu olan Ekrâd kelimeleri, Osmanlı belgelerinde değişik mecazî anlamlarda kullanılmıştır. Osmanlı arşivlerinde çok önemli istatistikî bilgileri haiz Tahrir Defterleri ve kanunnâmeler başta olmak üzere diğer birçok belgede, yukarıda sözünü ettiğimiz kelimelere sık sık rastlanmaktadır. Bu kelimeler üzerindeki değerlendirmelerimizin benzer terim ve kelimelerle ilgili yapılacak çalışmalara da bir örnek olacağını ümid ediyorum.

Bilindiği gibi, Osmanlı toplumunun vergi vermeyen kesimi “*askerî*” olarak nitelendirilmektedir. Askerî gurubun dışında kalan ve “*reâyâ*” adı verilen vergi mükellefleri ise, devletin geliri açısından taşıdığı önemi binâen, inanç ve millet farkı gözetilmeksizin eksiksiz bir şekilde *Tahrir Defterleri*'ne kaydedilmiştir. Bu defterlerde, kişilerin meslekleri, babalarının ve kendilerinin isimleri, iş veya görevleri, oturdukları şehir veya kasabalar, mahalleler, köyler, elde ettikleri ürünler ve bunlara karşılık verdikleri vergiler, hangi millettен ve dinden oldukları, göçebe veya yerleşik olup olmadıkları, ziraatle mi yoksa hayvancılıkla mı meşgul oldukları, bunlara ait verdikleri vergiler, o kaza veya sancakta bulunan vakıf eserleriyle mimarî eserler yer almaktadır. Bu bakımdan Osmanlı Devleti'nin sosyal ve iktisadî tarihini araştırarak kimşelerin bu kıymetli kaynaktan yararlanmaları şarttır. Ancak bu safhada araştırmacı, bölgesel terminolojiyi de ihtiva eden *Tahrir Defterleri*'ni kullanır-

* Bu makale çok değerli Doç. Dr. Mehdi İlhan tarafından İngilizceye çevrilmiştir. Kendisine teşekkürü bir borç biliyorum. Bkz. s. 147-154.

ken araştırmanın sıhhati açısından burada yer alan çeşitli terimlere ve özellikle de mahallî tabirlere son derecede dikkat etmek durumundadır.

Nitekim söz konusu ettiğimiz Türk veya çoğulu olan Etrâk kelimeleri, çoğu zaman ifade ettikleri gerçek mânâlarının dışında bir anlamda kullanılmışlardır. Meselâ *Fâtih Kanunnâmesi*'nde¹, “*Eğer biregü hamr içse, Türk veya şehirli olsa...*” ifadesinde Türk kelimesi, etnik bir anlamdan çok köylü veya yörük mânâlarına gelmektedir. Zira burada sözü geçen “şehirli” kelimesi, Türk sıfatı ile kullanılmak suretiyle yerleşik ahaliyi ifade ederken, Türk de köylü veya yörük ahaliye karşılık kullanılmıştır. Aksi halde cümle “...*Türk veya gayr-ı müslim olsa...*” veya “...*köylü veya şehirli olsa...*” şeklinde ifade edilirdi. Yine savaşta elde edilen ve Pençik oğlanı adı verilen esirlerden Yeniçeri Ocağı'na uygun görülenleri için : “*Bunları Türk'e virelüm. Hem müslüman olsunlar, hem Türkçe öğrensinler...*” tabiri kullanılmıştır². Hem burada, hem de *Kavanîn-i Yeniçeriyân*'da geçen, devşirmelerin “*Türk'e verilmeleri...*” şekli de, aynı şekilde şehirli dışında kalan köylü ve yörükleri ifade etmektedir³. Bunların yanı sıra, bazan köylerin yanına “*Türk*” ibaresinin konduğunu da görmekteyiz. Meselâ 1518 tarihli Çemişgezek Sancağı Tahrir Defteri'nde, Kızırcan nahiyesi köylerinden Hacılı köyünün yanına “*Türk*” kelimesi eklenmiştir. Yine Çemişgezek Sancağı'na tabi Keban nahiyesi köylerinden Kergâh köyünün yanına da “*İslâmî Türk*” ifadesi konulmuştur. Keza Ribat ve Haydi köyleri “*Etrâk*” kelimesiyle tanımlanmıştır⁴ (Bk. Ek-I). Yukarıda tesbit ettiğimiz örneklerde de aynı şekilde Türk veya Etrâk kelimelerine yine etnik bir anlam verilmemiştir. Zira yörede pek çok Müslüman Türk ve Türkmen aşiret veya kasaba bulunmasına ve bunların tahrir defterlerine yazılmasına rağmen, böyle bir ifadeye rastlanmadığı gibi, Osmanlı il yazıcıları tarafından, vergi dolayısıyla gayr-ı Müslim unsurlardan Ermeni, Rum, Yahudi ve Süryaniler isimleriyle kaydedilirken, hiçbir zaman Türk unsurlar hakkında “*Türk*” açıklaması yapılmamıştır. Etnik anlamda Türk adı “...*reâyâ ki müslümanlardır...*” ifadesi içinde değerlendirilmekte, sadece sancak kanunnâmelerinde geçen, reâyâ-yı etrâk ile reâyâ-yı zimmî tabirinin birlikte kullanıldığı zamanlarda, Etrâk etnik bir anlam kazanmaktadır. Nitekim Sis Livâsı kanunnâmelerinde, “*resm-i hâne*”nin alınması ile ilgili kısımda reâyâ-yı etrâkden ve reâyâ-yı

¹ Bk. Ö.Lütfi Barkan, *XV ve XVI. Asırlarda Osmanlı İmparatorluğu'nda Zirai Ekonominin Hukuki ve Mâli Esasları, Kanunlar*, İstanbul 1943, s. 387.

² Bk. Neşri, *Kitâb-ı Cihan-nümâ*, nşr. F.Reşid Unat-M.A.Köymen, Ankara 1987, I, 198-199.

³ Bk. Süleymaniye-Esad Efendi Ktp., nr. 2068, 5b.

⁴ Bk. BA, TD, nr. 64, s. 783.

zimmîden tabirleri birlikte kullanılmıştır⁵ (Ek-II). Buradaki, reâyâ-yı etrâk tabiri Türk-Müslüman unsuru, reâyâ-yı zimmî ise gayr-ı Müslim -ki bunun içinde Rum, Ermeni, Yahudi v.s bulunmaktadır- unsuru ifade etmektedir. Keza Çukurâbâd Vilâyeti Kanunu ile⁶ Özer Livâsı Kanunu'nda da adı geçen tabirler aynı şekilde ve aynı mânâlarda kullanılmıştır⁷ (Bk. Ek-III).

1541 tarihli Çemişgezek Kanunnâmesi'nde geçen : “*Vilâyet-i mezbûrede sâbıkda Ekrâd zulmünden nice reâyâ perâkende olup...*” şeklindeki ifadede, “*Ekrâd zulmü*” Kürdlerin zulmü anlamı yerine, konar-göçerleri ifade için kullanılmıştır⁸ (Bk. Ek-IV). Nitekim XVII. ve XVIII. yüzyıllarda, merkezî otoritenin zaafa uğramasından dolayı, kendilerine gösterilen güzergâhın dışına çıkarak yerleşik ahalinin ekinlerine zarar veren konar-göçer tabir ettiğimiz göçebe unsurların bu hareketleri devlet tarafından yerleşik halka zulm etmek olarak nitelendirilmiştir; bu sebeple de bu gibi aşiretler, devlet tarafından sürgün usulüyle Anadolu dışında, Kıbrıs ve Suriye'de Rakka gibi başka yerlere iskân edilmişlerdir⁹. Yine 1566 tarihli Çemişgezek Kanunnâmesi'nde geçen, “*vilâyet-i mezbûrede alınan ekrâd âdeti...*” tabirindeki “*ekrâd âdeti*” de, “*resm-i hâne*” yerine kullanılmıştır¹⁰. Nitekim Bitlis Vilâyeti Kanunu'nda : “*Vilâyet-i mezbûrede şimdye değin alunugelen ekrâd âdeti ki resm-i hâne deyü...*” ifadesiyle bu durum açıklanmıştır¹¹. Keza Çemişgezek kanunnâmesinde ise, “*Ve vilâyet-i mezbûre şimdye değin Kürdistan hükmünde olup, defter ahvâlin bilmedikleri ecilden...*” ifadesinde¹², “*Kürdistan hükmünde*” tabirinde yer alan “*hükmünde*” kelimesinin, “*idaresi altında*” yerine “*biçiminde, konumunda*” gibi bir mânâya geldiği, dolayısıyla kelimenin “*dağlık alan, devletin ulaşamadığı yer*” gibi bir karşılıkta kullanıldığı anlaşılmaktadır. Zira bildiğimiz kadarıyla Oğuzların Bayındır boyundan olan Akkoyunlular döneminde bu bölgeler, Akkoyunlu Devleti'nin idaresi altında bulunmaktaydı. Nitekim, bölgenin Osmanlı idaresine girmesinden sonra yapı-

⁵ Bk. BA, Tahrir Defteri (TD), nr. 69, s. 664 ; TD, nr. 450, s.838; TD, nr. 178, s. 3.

⁶ BA, TD, nr. 998, s. 302.

⁷ BA, TD, nr. 1023, s. 1.

⁸ BA, TD, nr. 213, s. 17-18.

⁹ Geniş bilgi için bk. Cengiz Orhonlu, *Osmanlı İmparatorluğu'nda Aşiretleri İskân Teşebbüsü*, İstanbul 1963; Yusuf Halaçoğlu, *XVIII. Yüzyılda Osmanlı İmparatorluğu'nda İskân Siyaseti ve Aşiretlerin Yerleşürilmesi*, Ankara 1991.

¹⁰ Tapu-Kadastro, Kuyûd-ı Kadîme Arşivi, TD, nr. 106, s. 2-3.

¹¹ Bk. Tapu-Kadastro, Kuyûd-ı Kadîme Arşivi, TD, nr. 109, s. 1 ; ayrıca bk. Ö.L. Barkan, *Kanunlar*, s.192.

¹² Tapu-Kadastro, Kuyûd-ı Kadîme Arşivi, TD, nr. 164, s. 2.

lan bir tahririnde, Siverek Sancağı beyi olan Tur Ali Bey'in "Akkoyunlu" olarak adlandırılmasına rağmen, aradan birkaç sene geçtikten sonra, aynı beyin "Ekrad beyi" olarak geçtiği görülüyor¹³. Gerçekten de bugün, bu sebeple olsa gerek, Diyarbakir yöresinde, kendisinin Kürt kökenli olduğunu söyleyen pek çok insan, Akkoyunlu Devleti'nin bir Kürt devleti olduğunu iddia etmektedirler¹⁴.

Ekrâd ve Kürd tabirlerinin her zaman için etnik bir anlam taşımadığının en güzel örneklerinden biri, 24 Oğuz boyundan olduğu bilinen Döğerler'den Urfa yöresinde yaşayan bir gurubun "Ekrâd-ı Döğerlü" olarak ifade edilmesidir¹⁵ (Bk. Ek-V). Buradaki Ekrâd kelimesinin tıpkı Etrâk kelimesinde olduğu gibi, göçebe veya yörük anlamlarında kullanılmış olması gerekir¹⁶. Zira gerek Reşidüddin'de¹⁷, gerekse Kaşgarlı¹⁸ ve Yazımcıoğlu'da¹⁹ yer alan Oğuz boyları listelerinde Döğer boyu, damgalarıyla birlikte yer almaktadır. Buna benzer olmak üzere, Dulkadirli Türkmenleri'nin Gözeciyan taifesinden olup Bertiz aşiretine bağlı "Kürd Atlu" cemaatinin isminde de Kürd adı geçmekle birlikte bir Türk aşireti olduğu ve başka bir etnik yapısının bulunmadığı bir vakıdır²⁰ (Bk. Ek-VI). Buradaki Kürd kelimesinin hangi anlamda kullanıldığını bugün için açıkça ifade etmek mümkün olamamakla birlikte, buna benzer şekilde bazı Türkmen aşiretlerinde Kürd ismine rastlanılmaktadır. Nitekim Dulkadirli Türkmenleri'nden Dokuz (=Beşanlı) taifesine bağlı "Kürd Mihmadlu" cemaati de aynı şekildedir²¹ (Bk. Ek-VII). Aynı cemaatin "Küçük Kürd Mihmadlu" gurubu da bulunuyordu. Keza kaynaklarda Bozulus Türkmenleri'nden olan ve Kethüdalari İzzeddin Bey'den dolayı İzzeddinlü cemaati ismini alan cemaat de²² (Bk. Ek-VIII), bazı yerlerde "Ekrâd-ı

¹³ Bk. Nejat Göyünç, *XVI. Yüzyılda Mardin Sancağı*, Ankara 1991, s. 41, 80; aynı müellif, "Türk-Kürt İlişkileri Hakkında", *Türk Kültürü*, Sayı 346, Ankara 1992, s. 66.

¹⁴ Bk. Nejat Göyünç, "Türk-Kürt İlişkileri Hakkında", s. 66.

¹⁵ Tapu-Kadastro, Kuyûd-ı Kadîme Arşivi, TD, nr. 965, s. 165a; ayrıca bk. Mühimme Defteri, nr. 99, s. 54, hük. 186.

¹⁶ Bu konuda bazı açıklamalar için bk. Nejat Göyünç, "XVI. Yüzyılda Doğu ve Güney-Doğu Anadolu'da Yönetim ve Nüfus", *Türk Kültürü Dergisi*, Sayı 370, Ankara 1994, s. 85-86.

¹⁷ *Câmi'ü't-tevârih*, yay. Berezin, Petersburg 1858, s.32-38.

¹⁸ *Dîvânü lugâti't-Türk*, Besim Atalay trc., İstanbul 1936, I, 58-59.

¹⁹ *Târih-i Âli Selçuk*, Topkapı Sarayı Ktp., Revan nr.1390, s.21-24.

²⁰ BA, TD, nr.402, s. 321.

²¹ BA, TD, nr.402, s. 219-220, 274.

²² Edirne'de Kızılağaç kazasına bağlı Halife köyü ahaliileri, kendilerinden, Karaman sâkinii Bozulus Türkmenleri'nin İzzeddinlü cemaatinden olmaları sebebiyle vergi talep edilmesi üze-

İzzeddinlü” olarak kaydedilmiştir²³. Bunun başlıca sebebi İzzeddin Bey'in Ekrad sancakbeyi olarak gösterilmesinden ileri gelmektedir²⁴ (Bk. Ek-IX). Özellikle bu guruptan bir bölümü, ok yapmakla mükellef tutuldukları için “*Tâife-i Ekrâd-ı Okcu İzzeddinlü*” olarak adlandırılırken, diğer taraftan “*Türkmen ekrâdı*” biçiminde tanımlanmıştır. Buna benzer olarak “*Kabâil-i Rışvan*” veya “*Ekrâd-ı Rışvan*” biçimlerinde kaydedilen ve Halep'ten Kasta-monu'ya kadar olan sahada yazlayan ve kışlayan aşiret de “*Türkmen ekrâdı*” şeklinde adlandırılmıştır²⁵. Buradaki Ekrâd kelimesi de etnik bir mânâ ifade etmemektedir. Zira kaynaklarda “*Ekrâd-ı Türkmenân*” tabiri görüldüğü gibi, “*Türkmân-ı Ekrâd*” tabirine de sıkça rastlanmaktadır²⁶ (Bk. Ek-X). Kelime karşılığı olarak “*Türkmenlerin Kürdleri*” veya “*Kürdlerin Türkmenleri*” gibi açıklayabileceğimiz bu tabirler bize ya Türkleşmiş Kürdleri veya Kürdleşmiş Türkmenleri çağrıştırmaktadır ki, bu tür bir açıklama fevkalâde yanlış olur. Zira bu durumda bile iki kelimenin bu şekilde yan yana getirilmesi mümkün görülmemektedir. Dolayısıyla buradaki Ekrâd tabiri yine göçebe ya da dağlı anlamlarında kullanılmış olsa gerekir. Öyle ki Çukurova'da Karaisalı'da bulunan Bektaşlı cemaati için “*Türkman ekrâdı*” tabiri kullanılmıştır²⁷. Buradaki Ekrâd kelimesi de dağlı veya yörük gibi bir anlam taşımaktadır. Bununla beraber Kırşehir yöresinde yaşayan ve Nevşehir'in kuruluşunda bir bölümü Nevşehir'e ve köylerine yerleştirilen Boynu İncelü Türkmenleri oymaklarından Karaca Kürd²⁸ ve Kürd Mehmedlü²⁹ isimlerinde iki aşirete rastlıyoruz (Bk. Ek-XI). Bu her iki gurupta Türkçe konuşmakta ve aynı isimde olarak bugün Nevşehir ve Kırşehir yörelerinde yaşamaktadırlar. Bunlardan başka 1760 yılında Karaman Eyâleti'nde Belenli-burun derbendine yerleştirilen Bozulus Türkmenleri'nden Kürd Hasan-oğulları cemaati ile³⁰, Kütahya dahiline

rine, atalarının Bozulus Türkmenleri'nden olduğunu, ancak 80 yıldan beri bu mahalde bulduklarını ve vergilerini verdiklerini beyan etmişlerdir (BA, Cevdet ts. Dahiliye ks. nr. 6425).

²³ BA, *Ruznamçe*, s.27; ayrıca Tahrir Defteri'nde : “*Cemaat-i Hâlidlü, tâbi-i Gerger. an-Ekrâd-ı İzzeddin Bey*” şeklinde geçmektedir (Bk. BA, TD, nr. 123, s. 442).

²⁴ Nitekim kaynaklarda, bununla ilgili olarak şöyle bir ifade kullanılmıştır : “*Kabâil-i Rışvan, tâbi-i Kâhta an reâyâ-yı İzzeddin Bey. Mirtivâ-i Ekrâd*” (BA, TD, nr. 123, s. 441).

²⁵ Bk. BA, TD, nr. 71, s. 252-253; TD, nr. 123, s. 428.

²⁶ Tapu-Kadastro, Kuyûd-ı Kadîme Arşivi, TD, nr. 997, s. 344.

²⁷ Tapu-Kadastro, Kuyûd-ı Kadîme Arşivi, TD, nr. 114, s. 171a (1572).

²⁸ Bk. BA, Maliyeden Müdevver Defterler (MAD), nr.8458, s. 306, sene 1126; ayrıca bk. Yusuf Halaçoğlu, *XVIII. Yüzyılda Osmanlı İmparatorluğu'nun İskân Siyâseti ve Aşiretlerin Yerleştirilmesi*, Ankara 1991, s. 74-76.

²⁹ Yusuf Halaçoğlu, *aynı eser*, s. 76; ayrıca bk. Ahmed Refik, *Anadolu'da Türk Aşiretleri*, İstanbul 1930, s. 77.

³⁰ Bk. MAD, nr. 9956, s. 33.

iskân olunan Dânişmendlü Türkmenlerinden Kürd Tekude(?) cemaati de Kürd adını taşımakla birlikte Türk asıllı olup farklı bir etnik yapıya sahip değildir³¹ (Bk. Ek-XII). 1683 yılındaki II. Viyana kuşatmasında bozguna uğrayan Osmanlı ordularına destek olmak üzere, çeşitli aşiretlerden asker toplanırken, Yeni-il ve Halep Türkmenleri guruplarından da asker yazılmıştır. Bu Türkmen gurubu içinde “*Kılıçlı Kürdü*” adını taşıyan bir aşiret olduğu gibi³² (Bk. Ek-XIII), yine Suriye’de Hama ve Humus’a iskân olunan aynı Türkmen gurupları içinde de “*Ekrâd-ı Kılıçlı*” aşireti yer almakta idi³³ (Bk. Ek-XIV). Keza Aydın-Denizli yöresine yerleştirilen Dânişmendlü Türkmenleri’nden olduğu belirtilen “*Kara Kürd*” cemaatiyle, “*Kürd Mehmedlü*” ve “*Şerbetli Kürdü*” cemaati de vardı³⁴ (Bk. Ek-XV).

Anadolu’da mevcut Türkmen guruplarından il veya ulus adı altında gruplandırılan en önemli teşekküller, bilindiği üzere Kara Koyunlu ulusu, Bozulus ve Kara ulus’tur. Bunlardan Kara ulus, Bozulus Kanunnâmesi’nde farklı bir biçimde tavsif edilmekte ve “*Kara ulus tâifesi Ekrâd ve müteferrik tâife olup koyunları sayılmalı oldukda...*” ifadesiyle Ekrâd olarak vasıflandırılmaktadır³⁵. Ancak buradaki Ekrâd da dağlı veya göçebe anlamına kullanılmıştır.

Kanunî Sultan Süleyman dönemine ait olan 200 numaralı Tahrir Defteri’nde Bozulus Türkmenleri’nden gösterilen Lek cemaati³⁶ (Bk. Ek-XVI), yine 30 Temmuz 1610 yılına ait bir mühimme kaydında da “*Havass-ı hümayûnumdan Lek-Vanik nâm Türkman taifesi arzuhal sunup asker-i islâm için, bunlardan beş katar deve ve beşyüz re’s koyun sürsat ferman olunmağla...*” şeklinde Türkmen taifesinden gösterilirken³⁷, 19 Mart 1611 tarihli ikinci bir Mühimme kaydında “*Ekrâd ve Yürük taifesinden Lek cemaati...*” şeklinde gösterilmiştir³⁸. Yine Ocak 1713 tarihli bir belgede de “*Lekvanik Ekrâdi*” ta-

³¹ MAD, nr. 8458, s. 248.

³² Bk. BA, *Mühimme Defteri (MD)*, nr.99, s. 50-52, hük. 186; ayrıca bk. Ahmed Refik, *aynı eser*, s. 86.

³³ Bk. BA, *MD*, nr. 104, s. 112, hüküm 521 ; ayrıca bk. Ahmed Refik, *aynı eser*, s. 107.

³⁴ Bk. BA, *MD*, nr. 102, s. 208, hük. 803; ayrıca bk. Ahmed Refik, *aynı eser*, s.104.

³⁵ Bk. Ömer L. Barkan, *XV ve XVI. Asırlarda Osmanlı İmparatorluğu’nda Zirai Ekonominin Hukukî ve Mâlî Esasları, Kanunlar*, İstanbul 1943, s. 140.

³⁶ Bk. BA, TD, nr. 200, s. 958.

³⁷ Bk. Ahmed Refik, *aynı eser*, s. 64.

³⁸ Kilis mukataasına bağlı Ekrâd aşiretlerinden gösterilmesi hakkında bk. BA, *MD*, nr. 99, s. 48, hük. 186; ayrıca bk. Ahmed Refik, *aynı eser*, s.64-65.

biri geçmektedir³⁹. Aynı aşiretin 1690 tarihli bir Mühimme kaydında, aralarında Malkoç Bey, Deniz-oğlu, Kızıl Koyunlu Halil Kethüda gibi boybeylerinin bulunduğu görülüyor⁴⁰. Keza Türkmen aşireti olduğundan hiçbir şüphe bulunmayan Receblü Afşarı için ise “*Türkman ve Ekrâddan Receblü Afşarı cemaati...*” ifadesi kullanılmıştır⁴¹. Öte yandan 1690 yılında orduya asker yazılması sırasında, Yeni-il ve Halep Türkmenleri’ne tâbi Badıllı (=Beydili) boybeylerinden bahsedilirken, “*Vesâir Rum'da olan ekrâd tâifeleri ve Çorum kürdü ihtiyarları*” şeklinde bir kayıt düşünülmüştür. Burada, hem Ekrâd hem de Kürd kelimelerinin birlikte kullanılması, yazının başında belirtilen, “*Türk veya şehirli olsa*” ifadesiyle benzerlik göstermektedir⁴². Nitekim yukarıda verdiğimiz bütün örneklerden, Ekrâd kelimesinin konar-göçer veya yörükle eş anlamda kullanıldığı ve bu son örneklerden, Osmanlı belgelerinde, bilhassa Türkmen, Kürd ve Ekrâd kelimelerinin etnik bir anlam ifade etmediği açıkça ortaya çıkmaktadır.

Yukarıda açıklanan hususlar, sadece Türk-Etrâk, Kürd-Ekrâd kelimelelerinde görülmemektedir. Nitekim hicrî 961 (miladî 1554) tarihli 287 numaralı Tahrir Defteri’nde⁴³, Tokat Kazası’nın Kazâbâd Nahiyesi’nde Gebrân olarak kaydedilenler arasında Durak, Evran, Küçük, Hızır, Âşık, Uğurlu, Emir, Balı, Çoban, Umur, Koç, Sefer, Selman ve Arslan gibi Türkler tarafından sıkça kullanılan isimler bulunmaktadır ki, bunların Bizans İmparatorluğu döneminde Rumeli’den getirilen Hıristiyan Türkler olduğu tahmin edilmektedir (Bk. Ek-XVII). Buna benzer olmak üzere, Güney-doğu ve Doğu Anadolu bölgelerinde yaşayan Rum, Süryani, Nasturî gibi grupların tümünün “*cemâ’at-ı Erâmine*” başlığı altında verildiği görülüyor⁴⁴. Polonyalı Simeon da seyahatnâmesinde, Ermeni olmadığı halde, diğer bütün gayr-ı Müslimlerin de Ermeni olarak adlandırıldığını yazmaktadır⁴⁵.

³⁹ Bk. Ahmed Refik, *aynı eser*, s. 145-146.

⁴⁰ MD, nr. 99, s. 54, hük. 186.

⁴¹ Ahmed Refik, *aynı eser*, s. 145.

⁴² MD, nr. 99, s. 56, hük. 186.

⁴³ Bk. BA, TD, nr. 287, s. 317-318.

⁴⁴ Bk. Nejat Göyünç, “XVI. Yüzyılda Doğu ve Güney-Doğu Anadolu’da Yönetim ve Nüfus”, *Türk Kültürü Dergisi*, Sayı 370, Ankara 1994, s. 84 ; ayrıca bk. Mehmet Ali Ünal, *XVI. Yüzyılda Harput Sancağı (1518-1566)*, Ankara 1989, s.63.

⁴⁵ Polonyalı Simeon, *Polonyalı Simeon’un Seyahatnâmesi, 1608-1619*, yay. Hrand Andreasyan, İstanbul 1964, s. 89.

Sonuç olarak, Osmanlı Devleti'nde mahallî terminolojiye ek olarak, yukarıda birkaç örneğini verdiğimiz, devletin idarî sistem ve anlayışından kaynaklanan terim ve kelimelerin, tarih araştırmacıları tarafından dikkatle yorumlanması gerektiği görülmektedir. Zira Osmanlı Devleti, toplum yapısını zedelemeyen, kendi sistemine ve idarî anlayışına uygun bir toplum düzeni kurmuştur. Nitekim, yukarıda vermiş bulunduğumuz bilgiler çerçevesinde, Ek-râd kelimesinin Kürtler karşılığı olmadığı ve böyle telakki edilmesinin fevkalâde yanıltıcı olacağı muhakkaktır. Bu tür hususların dikkate alınması halinde, gerçek mânâda tarih bilgisine ve dolayısıyla tarih felsefesine ulaşabiliriz. Ayrıca bu suretle, Anadolu'nun sosyal, etnik ve kültürel yapısının tesbitinde önemli bir meselenin de halledileceği kanaatindeyiz.